

ISSN 2078-144X

VISNYK | **ВІСНИК**
OF THE LVIV | ЛЬВІВСЬКОГО
UNIVERSITY | УНІВЕРСИТЕТУ

Series Sociology

Серія соціологічна

Issue 10

Випуск 10

Published 1–2 issues per year

Виходить 1–2 рази на рік

Published since 2008

Видається з 2008 року

Ivan Franko National
University of Lviv

Львівський національний
університет імені Івана Франка

2016

ЗАСНОВНИК: ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Друкується за ухвалою Вченої Ради Львівського національного університету імені Івана Франка
Протокол № 38/6 від 27 червня 2017 р.

Зареєстровано Міністерством Юстиції України
Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ № 14617–3588 Р від 30.10.2008 р.
Перереєстровано як фахове видання України
(Постанова Президії ВАК України № 1-05/2 від 27 травня 2009 р.)
Реєстрацію поновлено (Затверджено наказом
Міністерства освіти і науки України № 528 від 12 травня 2015 р.)

Зібрано статті з актуальних питань історії та теорії соціології, соціологічних досліджень посткомуністичних трансформацій у політичному та соціокультурному вимірах. Для науковців, викладачів, студентів.

The ninth issue consists of articles dealing with the problems of history and theory of sociology as well as with empirical studies on postcommunist transformations in political and socio-cultural dimensions. It is for scholars, teachers and students.

Редакція:

Н. Й. Черниш – головний редактор; *О. Б. Демків* – відповідальний редактор; *О. Т. Бень* – відповідальний секретар редколегії; *В. В. Серєда* – науковий редактор; *В. І. Сусак* – науковий редактор.

Редакційна колегія:

д-р соціол. наук, академік АПН України, проф. *В. С. Бакіров* (Україна); д-р філос. наук, проф. *С. І. Головаха* (Україна); д-р іст. наук, проф. *Я. І. Грицак* (Україна); д-р політ. наук, проф. *В. М. Денисенко* (Україна); д-р іст. наук, проф. *Л. О. Зашикілляк* (Україна); д-р філос. наук, проф. *А. Ф. Карась* (Україна); д-р соціол. наук, проф. *Н. В. Коваліско* (Україна); д-р соціол. наук, проф. *Н. В. Костенко* (Україна); д-р соціол. наук *П. В. Кутусь* (Україна); д-р соціол. наук, проф. *О. Д. Куценко* (Україна); канд. психол. наук *В. С. Магун* (Росія); д-р соціол. психології *О. Маланчук* (США); д-р соціології, проф. *М. Наджафізадег* (США); д-р соціол. наук, проф. *Ю. Ф. Пачковський* (Україна); д-р соціол. наук, проф. *В. М. Піча* (Україна); д-р філос. наук, проф. *А. О. Ручка* (Україна); канд. соціол. наук *В. В. Серєда* (Україна); д-р соціол. наук, старший наук. співр. *О. Г. Стегній* (Україна); канд. соціол. наук *В. І. Сусак* (Україна); д-р соціології, проф. *В. Дж. Стейплз* (США); д-р соціол. наук, проф. *Ю. І. Яковенко* (Україна).

Editorial Board:

Chernysh Nataliya (editor-in-chief), *Demkiv Oleh* (responsible editor), *Sereda Viktoriya* (editor), *Susak Viktor* (editor), *Bakirov Vil'*, *Denysenko Valeriy*, *Golovakha Yevhen*, *Hrytsak Yaroslav*, *Karas' Anatolij*, *Kovalisko Nataliya*, *Kostenko Nataliya*, *Kutsenko Olga*, *Kutuev Pavlo*, *Magoun Vladimir* (Russia), *Malanchuk Oksana* (USA), *Najafizadeh Mehrangiz* (USA), *Pachkovs'kyj Yurij*, *Picha Volodymyr*, *Ruchka Anatolij*, *Staples William G.* (USA), *Stehnij Olexandr*, *Yakovenko Yurij*, *Zashkil'nyak Leonid*.

Відповідальний за випуск *О. Демків*

Адреса редакційної колегії:

Львівський національний університет
імені Івана Франка, історичний факультет,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000.
Тел. + (38) (032) 239-42-80
E-mail: sociology_chair@yahoo.com

Editorial office address:

Ivan Franko National University of Lviv,
History Faculty,
1 Universytetska Str.,
Lviv, Ukraine, 79000.
Tel. + (38) (032) 239-42-80
E-mail: sociology_chair@yahoo.com

<http://www.lnu.edu.ua/faculty/inomov.new/Visnyk/index.html>

Редактор М. МИХАЛЮК

Технічний редактор С. СЕНИК

Адреса редакції, видавця і виготовлювача:

Львівський національний університет
імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції. Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.

Формат 70x100/16,
Ум. друк. арк. 21,9.
Тираж 100 прим. Зам.

© Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО

СОЦІОЛОГІЯ ОСВІТИ ТА МОЛОДІ

<i>Pachkovskyy Yu., Rewera M.</i> Polish School and teachers in the opinion of pupils	5
<i>Гордієнко Н. М.</i> Проблеми соціальної мобільності випускників інтернатних закладів системи освіти	18
<i>Садовська А. О.</i> Модель пошуку роботи молодими інженерами на ринку праці України	27

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ТА ІСТОРИЧНА ПОЛІТИКА

<i>Chebotariova A.</i> Competitive or Multidirectional? Collective Memory of the Holocaust in Ukrainian Society.....	39
<i>Пержун В. В.</i> Історичне минуле, історична пам'ять, боротьба символів: нові виклики для історичної соціології.....	53

ТЕОРЕТИЧНА СОЦІОЛОГІЯ:

КОНСТРУЮВАННЯ АНАЛІТИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

<i>Ляхович Г. В., Чепак В. В.</i> Мовна ідентичність як передумова солідарності: соціологічні розвідки.....	63
<i>Калашнікова Л. В.</i> Теоретико-методологічні передумови вивчення концепту безпеки у соціологічній думці XIX – першої половини XX ст.	72
<i>Шелухін В. А.</i> Епістемологічний вимір vs онтологічний аргумент: концепція мікро-макро переходів Дж. С. Колмена у критиці.....	84
<i>Баранова С. С., Ковтун О. С.</i> Суспільні рухи спортивного спрямування: специфіка і класифікація.....	96
<i>Уджмаджурідзе Г. Г.</i> Практики політичної участі: методологічні основи та методичні рішення	105

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

<i>Проценко О. О.</i> Соціокультурний та інституційний простір волонтерства в Україні: контексти та динаміка	117
<i>Жовновата В. О.</i> Особливості соціальної структури українського суспільства: проблеми дослідження	124
<i>Паронікян А. А.</i> Роль етнічних меншин у розбудові громадянського суспільства в Україні	133
<i>Берездецька Л. В.</i> Соціальні проблеми учасників АТО в українському суспільстві.....	138
<i>Яремко З. М., Галаджун Я. В., Муць І. Р., Петришин Р. С., Зелінський А. В.</i> Статистичне оцінювання рівня усвідомлення небезпек сучасного урбанізованого середовища	150

ГЛОБАЛЬНЕ, РЕГІОНАЛЬНЕ ТА ЛОКАЛЬНЕ У ДЗЕРКАЛІ СОЦІОЛОГІЇ

<i>Пилипенко Я. С.</i> Соціологічна концептуалізація поняття «глобальний конфлікт».....	161
<i>Шевель І. П.</i> Глобалізаційні процеси через призму розбіжностей, які виникають в дійсності	172
<i>Варга Н. І.</i> Зайнятість молоді на пограниччях Центрально–Східної Європи	179
<i>Конончук О. Г.</i> «Громадянське суспільство-III»: компаративний аналіз країн постсоціалістичного світу	189

СОЦІОЛОГІЯ МЕДІА

<i>Личковська О. Р.</i> Партисипативні інтернет-видання в сучасному українському медіа-просторі: можливості і обмеження	200
<i>Василевська Н.С.</i> Візуалізація як засіб самопрезентації в соціальних медіа (теоретичний аспект дослідження)	208
<i>Стадник А. Г.</i> Масова свідомість як об'єкт інформаційної війни.....	219
<i>Хміль Я. В.</i> Аксиоматичні ядра головних соціологічних підходів у дослідженні інтернет – практик	232
<i>Нечитайло І. С.</i> Якісні зміни в освіті як підґрунтя соціальних змін: деякі революційні «сценарії».....	242
<i>Бедашева О. Ю.</i> Специфіка соціологічної інтерпретації поняття «успіху» та «життєвого успіху»	252

ПЕРШІ КРОКИ

<i>Черниш Н. Й.</i> Вступне слово до публікації авторської програми студентки 2 курсу магістеріуму А. Білик	260
<i>Білик А.</i> Сильна програма» соціологічного дослідження фестивалів в рамках культуральної соціології.....	263
Вимоги до оформлення статей, які подають для опублікування у збірнику «Вісника львівського університету. Серія соціологічна».....	276

CONTENTS

INTRODUCTORY WORD

SOCIOLOGY OF EDUCATION AND YOUTH

<i>Пачковський Ю., Ревера М.</i> Польська школа та вчителі в оцінках учнів (на основі вибраних результатів досліджень за останні п'ятдесят років).....	5
<i>Gordienko N. M.</i> Problems of social mobility of boarding schools graduates	18
<i>Sadovska A. O.</i> Model of Job Searching by Young Engineers in the Labor Market Of Ukraine	27

HISTORICAL MEMORY AND HISTORICAL POLITICS

<i>Чеботарьова А.</i> Конкурентна чи багатовекторна? Коллективна пам'ять про Голокост в українському суспільстві	39
<i>Perzhun V. V.</i> Historical past, historical memory, the fight symbols: new challenges for historical sociology.....	53

THEORETICAL SOCIOLOGY:

DESIGNING THE ANALYTICAL TOOLS

<i>Lyakhovich H. V, Chepak V. V.</i> Language identity as prerequisite of solidarity: sociological studies.....	63
<i>Kalashnikova L. V.</i> Theoretical-methodological study background concept security sociological thought XIX – first half of the XX century.....	72
<i>Shelukhin V. F.</i> Epistemological Dimension vs Ontological Argument: J. S. Coleman's Conception of Micro-To-Macro Transitions In The Critiques	84
<i>Baranova S. S., Kovtun O. S.</i> Sport Related Social Movements: Specification and Classification	96
<i>Udzhmadzhuridze G. G.</i> Practice of Political Participation: Methodological Basis and Methodical Decisions.....	105

SOCIAL PROBLEMS OF CONTEMPORARY UKRAINIAN SOCIETY

<i>Protsenko O. O.</i> Socio-cultural and institutional space of volunteering in Ukraine: the context and dynamics	117
<i>Zhovnovata V. O.</i> Peculiarities of The Social Structure of Ukrainian Society: Research Problems	124
<i>Paronikyan A. A.</i> Role of Ethnic Minorities in Building of Civil Society in Ukraine	133
<i>Berezdec`ka L. V.</i> Social Problems of the Ato Participants in Ukrainian Society.....	138
<i>Yaremko Z. M. , Galadzhun Ya. V., Muts I. R., Petryshyn R. S., Zelinskiy A. V.</i> Statistical Estimation of Hazards Awareness in Contemporary Urban.....	150

GLOBAL, REGIONAL AND LOCAL IN THE MIRROR OF SOCIOLOGY

<i>Pilipenko Ya. S.</i> Definition of «Global Conflict»	161
<i>Shevel I. P.</i> Globalization Processes Through Any Disputes Arising out of Reality	172
<i>Varha N. I.</i> Employment of Youth on the Border of Central and Eastern Europe	179
<i>Kononchuk O. G.</i> «Civil society–iii»: comparative analysis of the countries of post-socialist world.....	189

SOCIOLOGY OF MEDIA

<i>Lychkovska O. R.</i> Participative Internet Editions in Modern Ukrainian Media Space: Features and Restrictions	200
<i>Vassylevska N. S.</i> Visualization as Self-Presentation Way in Social Media (Theoretical Dimension).....	208
<i>Stadnyk A. G.</i> Mass Consciousness as a Object Information War	219
<i>Khmil' Ya. V.</i> Axiomatic Kernels of the Main Sociological Approaches in Research of Internet Practicies	232
<i>Nechitaylo I. S.</i> Qualitative changes in education as the basis for social change: some revolutionary «scenarios»	242
<i>Bedasheva O. Yu.</i> The Specificity of the Sociological Interpretation of the Notions «Success» and «Life Success».....	252

FOR THE BEGINNERS IN SOCIOLOGY

<i>Chernysh N. Y.</i> The Foreword to the Programm of Empirical Socological Study by the Student of the Second Year of Magisterium A. Bilyk	260
<i>Bilyk A.</i> «Strong Programme» of Empirical Sociological Study of Festivals in Cultural Sociology	263
The requirements to the contributors to the «Visnyk of University of Lviv. Series sociology».....	276

УДК 316.334:37

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Н. М. Гордієнко

*Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія,
вул. Наукове містечко, 59, м. Запоріжжя, Україна, 69017,
lab.hnnrbc@mail.ru*

У статті на матеріалі соціологічних досліджень проаналізовано проблеми соціальної мобільності випускників інтернатних закладів системи освіти. Соціальну мобільність визначено як переміщення індивіда або групи в соціальному просторі зі зміною статусу в межах загального процесу соціальної динаміки. Виділено різновиди соціальної мобільності (економічну, професійну, інституційну, цивілізаційну, модернізаційну), які характеризують її динаміку як багатовекторний процес. За результатами емпіричних досліджень констатовано низьку міжпоколінну мобільність випускників інтернатів на фоні високої суб'єктивної мобільності.

Ключові слова: соціальна мобільність, міжпоколінна мобільність, суб'єктивна мобільність, випускники інтернатних закладів.

Важливою ознакою демократичного суспільства є створення рівних можливостей для різних категорій громадян у реалізації їх життєвих траєкторій, зокрема, для випускників інтернатних закладів системи освіти, які потребують додаткових зусиль держави щодо забезпечення соціальної рівності. Ця категорія громадян формується у специфічних умовах соціалізації і відноситься до групи населення зі зниженим соціально-економічним статусом, до осіб, становлення яких відбувалось в умовах неблагополучної сім'ї і які мали проблеми зі здоров'ям. Загальноосвітні заклади інтернатного типу є державними закладами, головним призначенням яких є надання допомоги у подоланні цих труднощів і підготовка вихованців до повноцінного соціального життя та успішної побудови життєвих траєкторій. Тому особливого значення набуває проблема соціальної мобільності випускників інтернатних закладів, яка є важливим аспектом їх соціалізації.

Соціальна мобільність – традиційна галузь соціологічних досліджень, присвячена вивченню соціальних переміщень серед різних груп населення. Окремі суспільні групи відрізняються своєю здатністю до соціальної мобільності та можливістю реалізувати своє бажання підвищити соціальний статус, зайняти більш престижні соціальні ніші в суспільстві. Випускники інтернатів – закритих та напівзакритих навчальних закладів – відрізняються від інших громадян специфікою соціалізації, підготовкою до включення в суспільне життя, а також стартовими умовами для освоєння соціального та життєвого простору. Вивчення соціальної нерівності життєвого старту, соціальних

проблем численної групи людей, які навчалися в інтернатних закладах, є важливим дослідницьким завданням. Виявлення специфіки соціальної мобільності випускників інтернату дасть змогу оптимізувати процес їх підготовки до дорослого життя, модернізувати освітні підходи до розвитку життєвої компетентності вихованців.

Наукове дослідження проблеми соціальної мобільності було започатковано американським соціологом П. Сорокіним [7]. Досить активно ця проблема вивчалась у контексті аналізу соціальної структури суспільства в радянській науці, зокрема, у фундаментальній праці М. Руткевича та Ф. Філіпова [6]. Серед українських учених цією проблематикою соціологічного знання займалися Н. Коваліско [1], Т. Кузьменко [2], С. Макеєв [3], С. Оксамитна [3; 4] та ін.

Т. Кузьменко виділяє два підходи до інтерпретації та вимірювання соціальної мобільності. Перший акцентує увагу на переміщеннях у межах класової структури, в основу якої не покладено ієрархічний принцип побудови. Аналізує переважно переміщення індивідів у структурі зайнятості. Другий підхід досліджує вертикальні переміщення між соціальними позиціями, стратифікованими за ранговими критеріями (влада, власність, престиж тощо) [2, с. 295].

Розглядаючи проблему міжгенераційної класової та освітньої мобільності, С. Оксамитна зазначає, що соціальну мобільність вважають індикатором відкритості чи закритості суспільства. Відкритому суспільству притаманний високий рівень мобільності завдяки слабкій передачі привілеїв від одного покоління до наступного; закритому суспільству – низький рівень мобільності через збереження соціальних позицій між поколіннями. Відкритість підтримується і схвалюється як громадянами, так і суспільствознавцями. Останні вивчають мобільність з багатьох причин, але найважливіша – зацікавленість у тому, щоб зробити суспільство кращим [4, с. 20]. Важливим чинником соціальної мобільності вчений вважає освіту, оскільки вона слугує посередником досягнення класової належності, а зміни у співвідношенні шансів здобуття освіти між індивідами різного соціального походження зумовлюють відповідні коливання рівнів відносної класової мобільності [4, с. 187].

У межах загальної концепції соціальної мобільності, розробленої вітчизняними і зарубіжними науковцями, недостатньо дослідженою залишається проблема соціальної мобільності випускників інтернатних закладів системи освіти, яка потребує подальших емпіричних розвідок.

Метою статті є аналіз результатів соціологічного дослідження специфіки об'єктивної та суб'єктивної соціальної мобільності випускників загальноосвітніх інтернатних закладів.

Соціальна мобільність звичайно означає переміщення індивіда або групи в соціальному просторі зі зміною статусу. Але це поняття може позначати і ширше коло явищ, пов'язаних із соціальною динамікою. При системному підході до розуміння соціальної мобільності це явище включає також зміни, пов'язані з процесом соціалізації, з усе більш повним і всебічним включенням індивіда в суспільство (або фіксує зворотній процес втрати індивідом своїх зв'язків із суспільством через ті чи інші причини, наприклад, у результаті старіння або девіацій). Термін «мобільність» є нейтральним стосовно вектора соціальних переміщень, тому це поняття може означати як зміцнення соціального статусу, так і його послаблення.

Соціальна мобільність здійснюється при дотриманні серії умов, як зовнішніх стосовно індивіда або певної групи, так і внутрішніх, пов'язаних з індивідуальними якостями або обставинами. Створення умов, необхідних для забезпечення позитивного вектора соціальних переміщень, є турботою як для суспільства (держави), соціального середовища, так і для самої особистості або будь-якого суб'єкта мобільності. Залежно від типу мобільності можна говорити про характер тих умов, які сприяють соціальним переміщенням.

За змістом соціальна мобільність може бути економічною (позначати зміни в економічному, матеріальному стані суб'єкта мобільності), професійною (зміни в професійному статусі), територіальною (географічні переміщення), інституційною (зміни інституційного статусу суб'єкта мобільності, наприклад, отримання сім'ї, перехід на військову службу, вступ до навчання), цивілізаційною (переміщення індивідів і груп в інший, порівняно з початковим, тип суспільства).

Інше розуміння соціальної мобільності пов'язане з розрізненням за критерієм ступеня модернізації. Є країни, які знаходяться на стадії традиційного суспільства, країни з переважанням модерного суспільства та країни, які можна віднести до постмодерних суспільств. Більш того, є країни, в яких приблизно однаково присутні елементи як традиційного суспільства, так і модерного і постмодерного. До таких комбінованих суспільств відноситься й Україна. В таких суспільствах можна говорити про наявність модернізаційної мобільності, яка означає соціальне переміщення індивіда (або групи) в рамках країни із сектора традиційного суспільства в сектор модерного або постмодерного суспільства. Так, переїзд на інше місце проживання людини з віддаленої сільської місцевості в мегаполіс означає не тільки географічне переміщення, а й модернізаційне. Кожному з типів суспільства відповідає і свій тип особистості.

У рамках індивідуальної модернізаційної мобільності можливе переміщення із сім'ї зі зразками способу життя традиційного суспільства у сектор постмодерного інформаційного суспільства з високим рівнем урбаністичної культури за допомогою освіти, набуття відповідної професії. В цьому випадку мова йде про мобільність як перехід до нового типу суспільства. Сучасний соціум створює умови для модернізаційної соціальної мобільності, яка реалізується завдяки включенню людини в інформаційне суспільство. Одним із завдань соціалізації сучасної людини є підготовка до такого типу мобільності, який сприяє її переходу до нового типу особистості.

У динамічній та ефективній вертикальній висхідній мобільності зацікавлений не тільки суб'єкт соціального переміщення, а й представники його найближчого оточення, перш за все, батьки. В соціальній мобільності зацікавлене також суспільство (держава), яке може створити умови для соціальних переміщень, надавати соціальні ліфти та нормативні можливості для мобільності громадян. Зацікавлене в соціальній мобільності суспільство конструює відповідні мотиви, які спонукають громадян до соціальних переміщень. По каналах засобів масової інформації, освітніх закладів та інших агентів соціалізації мотиви соціальних переміщень інкорпуються в мотиваційну структуру особистості. Завдяки механізму інтеріоризації мотив соціальної мобільності сприймається як особистісне спонукання людини до соціального переміщення. Досягальні мотиви, тобто прагнення жити краще, заробляти більше, отримати кращу

освіту, спонукають людину до самовдосконалення, мобілізації її можливостей для того, щоб не зупинятися у своєму соціальному розвитку. Досягальна мотивація є частиною системи якостей людини, необхідних для її соціальних переміщень, які є важливим фактором соціальної мобільності. Мобільність викликається вимогами середовища, нових умов існування, які вимагають нового типу особистості.

У цьому дослідженні вивчали процеси соціальної мобільності, де в якості суб'єкта переміщень виступають вихованці освітніх закладів інтернатного типу.

За допомогою методів емпіричного соціологічного дослідження були опитані випускники загальноосвітніх інтернатних закладів різного року закінчення навчання (280 осіб). Здебільшого це – особи середнього віку (30-40 років). У дослідженні взяли участь випускники 18 шкіл-інтернатів Запорізької області. За типом розташування 9 із них знаходяться в обласному центрі, 4 – в сільській місцевості, 4 – в містах, 1 – в районному центрі. Всі інтернатні заклади підпорядковуються Міністерству освіти і науки України, обласному управлінню освіти і науки в Запорізькій області. За типом інтернатні заклади поділяються на загальноосвітні санаторні школи-інтернати (Запорізька загальноосвітня санаторна школа-інтернат №7, Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатoproфільний центр, Кам'янсько-Дніпровська загальноосвітня санаторна школа-інтернат, Бердянська загальноосвітня санаторна школа-інтернат, Матвіївська загальноосвітня санаторна школа-інтернат, Запорізька загальноосвітня школа-інтернат №1); інтернати для обдарованої молоді: гімназії-інтернати (Малобілозерська естетична гімназія-інтернат «Дивосвіт»), колегіуми-інтернати (Січковий колегіум-інтернат), ліцей-інтернати (Мелітопольський педагогічний ліцей-інтернат «Творчість», Запорізький обласний ліцей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою «Захисник»); спеціальні загальноосвітні інтернати для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Орієнтир», Кам'янська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат, Запорізька загальноосвітня школа-інтернат №5 для дітей з вадами зору, Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Джерело»); загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт (Мелітопольська загальноосвітня школа-інтернат №1); загальноосвітні школи-інтернати (Чернігівська загальноосвітня школа-інтернат, Новомиkolaївська загальноосвітня школа-інтернат, Запорізька загальноосвітня школа-інтернат №4).

Для характеристики соціальної мобільності були опитані також батьки вихованців інтернатних закладів (190 осіб), а також мешканці міста, які не пов'язані з інтернатним закладом системи освіти (315 осіб). Соціально-демографічна структура цієї категорії респондентів тотожна структурі батьків вихованців інтернатних закладів.

Одним із найефективніших засобів соціальних переміщень є освіта. В якості соціального ліфта освіта дозволяє людині переміщатися з одного соціального шару в інший. Тому цілком виправданим є те, що головним операційним індикатором соціальних переміщень у цьому дослідженні виступає освіта. Отримання вищої освіти розглядається як необхідна умова і водночас як результат соціальної мобільності.

Були зіставлені рівні освіти (відсоткова частина осіб з вищою освітою) випускників інтернатних закладів системи освіти, батьків вихованців інтернатних закладів, а також вибіркової сукупності людей, не пов'язаних з інтернатним закладом. Отримані дані по-

казали, що вищу освіту мають 30,5 % випускників загальноосвітніх інтернатів. Частина респондентів, які не пов'язані з інтернатом і мають вищу освіту, складає 52,9 %. Ці показники свідчать про те, що випускники інтернатів у цілому мають нижчий рівень освіти, ніж середній рівень мешканців міського типу населення.

Серед батьків, вихованців інтернатних закладів, відсоток осіб з вищою освітою складає 55 %. Цей показник у межах помилки вибірки збігається з рівнем освіти вибірки осіб, не пов'язаних з інтернатом.

Але на основі цих показників не можна робити однозначний висновок про те, що міжпоколінна мобільність серед випускників інтернатів є скоріш низхідною, ніж висхідною. Цей висновок стосується випускників інтернатів. Якщо ж врахувати молоде покоління випускників інтернатів, то серед них відсоток осіб з повною вищою освітою є більшим, ніж у середньому серед випускників інтернатних закладів. Так, серед випускників віком 25–29 років вищу освіту мають 59 %, а віком 45 років і старше – 32 %. Чим старші випускники, тим менше осіб серед них отримали вищу освіту. Молодші випускники мали вищий потенціал для розвитку, ніж ті, хто закінчив інтернатний заклад більше 10 років тому.

Виходячи із вищевикладеного, можна зробити висновок про те, що міжпоколінна мобільність серед вихованців інтернатних закладів загалом. Інакше кажучи, вихованці інтернатів, чії батьки мають вищу освіту, скоріше за все також отримають вищу освіту. Але вихованці інтернатних закладів, батьки яких не мають вищої освіти, з більшою вірогідністю підуть вчитися в середні спеціальні навчальні заклади.

Однак при вивченні соціальної мобільності треба враховувати не тільки об'єктивні показники зміни статусу, тобто об'єктивну мобільність. Варто звернути увагу і на суб'єктивну мобільність, під якою сучасні соціологи розуміють: оцінки респондентами вектора та характеру своїх переміщень; суб'єктивні проєкції індивідом свого майбутнього або майбутнього своїх дітей, в яких містяться елементи переміщення у більш високий соціальний статус, більш престижне місто або країну; відповідність ментальності статусу. При швидких непередбачуваних переміщеннях ментальність не встигає змінюватися. Людина вже об'єктивно у більш високому або просто іншому статусі, а ментальність відповідає попередньому статусу (прикладом можуть слугувати персонажі п'єси Мольєра «Міщанин у дворянстві», «нові руські» 1990-х років); суб'єктивні уявлення про мобільність, тобто уявлення людей про те, що є більш високим чи низьким статусом. Наприклад, потомствений кваліфікований робітник зі зневагою може ставитися до осіб із вищою освітою, оскільки робітник створює нову вартість, виробляє продукцію. Цю думку стійко нав'язували у радянські часи, коли робітник вважався «гегемоном», «провідною виробничою силою», поряд із селянином – годувальником країни. Для традиційного суспільства вища освіта не розглядалась як висока цінність, обов'язкова для людини.

У нашому дослідженні йдеться про вторинне розуміння суб'єктивної мобільності, тобто побажання батьків дати своїм дітям вищу освіту, та про бажання випускників інтернатів продовжувати навчання, тобто готувати себе до переміщення в соціальний шар вищого рівня.

Хоча не всі батьки вихованців інтернатних закладів мають вищу освіту (55 %), але радять отримати вищу освіту своїм дітям і активно цьому сприяють 90 % батьків. Тобто можна констатувати явні ознаки суб'єктивної висхідної соціальної мобільності.

Але реально виконати це побажання можуть лише половина випускників залежно від рівня інтернатного закладу та місця його розташування. Частина інтернатних закладів розташована у сільській місцевості, тому випускники мають меншу можливість вступати у вищі навчальні заклади, розташовані в місті.

Ті випускники, які не в змозі отримати повну вищу освіту, вступають до училищ або технікумів, тобто вищі навчальні заклади 1–2 рівнів акредитації. Отримання цими навчальнимикладами статусу вузів призвело до того, що, відповідно до статистичних даних Інституту демографії і соціологічних досліджень ім. М. В. Птухи НАНУ, в Україні кількість осіб з вищою освітою складає 76 % [5]. Однак населення цілком справедливо відносить до вищих навчальних закладів освітні заклади 3–4 рівнів акредитації.

Серед батьків вихованців інтернатних закладів 35,6 % мають середню спеціальну освіту, а серед випускників інтернатних закладів частина осіб зі спеціальною освітою дорівнює 43,6 %, що свідчить про низьку міжпоколінну мобільність.

На прагнення підвищити свій соціальний та освітній статус вказує той факт, що 75 % респондентів продовжують навчання. Крім того, про підвищення індивідуальної внутрішньопоколінної мобільності свідчить те, що 35 % випускників інтернатів із середньою спеціальною або спеціальною освітою мають намір вчитися далі.

Про високий рівень суб'єктивної соціальної мобільності свідчать й інші дані. Це відображається, наприклад, у побажаннях батьками кар'єрного зростання своїм дітям. Серед відповідей на питання: «Чого ви побажаєте своїм дітям у майбутньому?» побажання кар'єрного зростання (тобто вертикальної соціальної мобільності) за рейтингом займає 4 місце після побажань гарної сім'ї, здоров'я та успіхів у досягненні мети. Навіть побажання матеріального благополуччя і здорових дітей за рейтингом виявились нижчими, а побажання якісної освіти та достойної роботи взагалі мало у два рази менше прихильників, ніж кар'єрне зростання. Тобто для батьків вихованців інтернатного закладу засоби мобільності є не такими важливими, як результат. Поняття «якісна освіта» та «гідне місце роботи», які мають однаковий рейтинг, цінуються мало.

Поняття «суспільне визнання» віднесене батьками на останнє 12 місце, а побажання духовного зростання знаходиться на передостанньому 11 місці. На наш погляд, це відображає позиції середньої людини, оскільки гідна освіта та духовне зростання цінуються невисоко. Прагматичне завдання знайти зручну соціальну нішу без прагнення до високих життєвих цілей переважає у побажаннях вихованців інтернату. Високий рейтинг побажання своїм дітям «вдачі у досягненні життєвої мети» свідчить скоріше за все про те, що мерітократичні цінності є дуже важливими для батьків.

Цінності самореалізації мають також високий рейтинг серед батьків у побажаннях своїм дітям. Але цей напрямок самореалізації вони бачать не в достойній якісній освіті (яка мало ймовірна), а у кар'єрному зростанні, тобто у бажанні бути начальником. При цьому не обов'язково мати якісну освіту та професію. На будь-якій роботі бажано стати начальником. У такій конфігурації цінностей життєвої траєкторії випускників інтернатних закладів будуть виглядати як досягнення ніш середньої людини.

Переважає більшість батьків (90 %) радять своїм дітям отримати вищу освіту й активно цьому сприяють. Хоча в реальності частина випускників ці плани не реалізують. Стабільно отримують вищу освіту лише 35 % випускників.

Лише 6 % батьків вихованців інтернатних закладів системи освіти радять своїм дітям отримати середню спеціальну освіту, а насправді отримують її 47 % респондентів. Така велика розбіжність пов'язана з відсутністю реальних можливостей батьків і дітей щодо здобуття вищої освіти.

Висновки. Проблеми соціальної мобільності випускників інтернатного закладу системи освіти є частиною ширшого кола питань, пов'язаних із формуванням життєвих траєкторій цієї категорії населення. Соціальна мобільність визначається як переміщення індивіда або групи в соціальному просторі зі зміною статусу в межах загального процесу соціальної динаміки. Науковці виділяють різновиди соціальної мобільності (економічну, професійну, інституційну, цивілізаційну, модернізаційну), які характеризують її динаміку як багатовекторного процесу.

На основі аналізу результатів емпіричного соціологічного дослідження з'ясовано, що випускники інтернатних закладів у середньому мають нижчий рівень освіти, ніж мешканці міського типу населення. Про високий рівень суб'єктивної соціальної мобільності свідчать побажання батьків дати своїм дітям вищу освіту та бажання випускників інтернатів продовжувати навчання, готувати себе до досягнення більш високого соціального рівня. Хоча не всі батьки вихованців інтернатних закладів мають вищу освіту (55 %), але радять отримати вищу освіту своїм дітям і активно цьому сприяють 90 % батьків. Лише 6 % батьків вихованців інтернатного закладу системи освіти радять своїм дітям отримати середню спеціальну освіту, а реально отримують її 47 % респондентів. Така велика розбіжність пов'язана з відсутністю реальних можливостей батьків і дітей щодо здобуття вищої освіти. За результатами емпіричних досліджень констатовано низьку міжпоколінну мобільність випускників інтернатів на фоні високої суб'єктивної мобільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Коваліско Н. В.* Основи соціальної стратифікації : навч. посібник / Н. В. Коваліско. – Львів : Магнолія 2006, 2009. – 328 с.
2. *Кузьменко Т. М.* Соціальна мобільність: наукова ретроспектива та реалії сучасного українського суспільства / Т. М. Кузьменко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2008. – Вип. XXIV : Соціальні та національні чинники революцій і реформ в Україні: проблеми взаємовпливів. – С. 288–295.
3. *Макеєв С.* Соціальна мобільність у стратифікованому просторі / С. Макеєв, С. Оксамитна // Структурні виміри сучасного суспільства : навч. посібник / за ред. С. Макеєва. – Київ, 2006. – С. 190–208.
4. *Оксамитна С.* Міжгенераційна класова та освітня мобільність / Світлана Оксамитна. – Київ : НаУКМА ; Аграр Медіа Груп, 2011. – 287 с.
5. Охват населения Украины высшим образованием составляет 76% [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.unian.net/society/1023768-ohvat-naseleniya-ukrainyi-vyisshim-obrazovaniem-sostavlyayet-76-institut-demografii.html>.
6. *Руткевич М. Н.* Социальные перемещения / М. Н. Руткевич, Ф. Р. Филиппов. – Москва : Мысль, 1970. – 253 с.
7. *Сорокин П. А.* Человек. Цивилизация. Общество / П. А. Сорокин ; под ред. А. Ю. Согомонова. – Москва : Политиздат, 1992. – 544 с.

REFERENCES

1. *Kovalisko N.* Osnovy sotsialnoi stratyfi katsii [Basic Social stratification]: Tutorial (L`viv: «Mahnoliya 2006», 2009), 328. [in Ukrainian].
2. *Kuz'menko T.* Sotsialna mobilnist: naukova retrospektyva ta realii suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Social mobility: retrospective and scientific realities of modern Ukrainian society].
3. *Makeiev S.* Sotsialna mobilnist u stratyfi kovanomu prostori [Social mobility in stratified space]. Strukturni vymiry suchasnoho suspil'stva: navchal'nyy posibnyk, za red. Serhiia Makeieva (Kyiv, 2006), 190–208. [in Ukrainian].
4. Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho derzhavnoho universytetu: Vypusk XXIV (Zaporizhzhia: Prosvita, 2008), 288–295. [in Ukrainian].
5. Okhvat naselenyia Ukrainy vysshym obrazovanyem sostavliaet 76% [Coverage of the population of Ukraine with higher education is 76%]. UNIAN, 12.19.2014, <http://www.unian.net/society/1023768-ohvat-naseleniia-ukrainyi-vysshim-obrazovaniem-sostavlyaet-76-institut-demografi-i.html>. [in Ukrainian].
6. *Oksamytna S.* Mizhgeneratsiina klasova ta osvithnia mobilnist [Intergenerational class mobility and education] (Kyiv: NaUKMA; Ahrar Media Hrup, 2011), 287 p. [in Ukrainian].
7. *Rutkevych M.* Sotsyalnye peremeshcheniia [Social Displacement]. Moskva: «Mysl'», 1970, 253 p. [in Russian].
8. *Sorokyn P.* Chelovek. Tsyvylyzatsiia. Obshchestvo [Human. Civilization. Society]. Moskva: Polytyzdat, 1992, 544 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії 19.10.2015

Прийнята до друку 11.11.2015

PROBLEMS OF SOCIAL MOBILITY OF BOARDING SCHOOLS GRADUATES

N. M. Gordienko

*Khortyc'ka National Education and Rehabilitation Academy,
Naukove mistechko Str., 59, Zaporizhzhya, Ukraine, 69017,
lab.hnnrbc@mail.ru*

The paper presents an investigation into social mobility of boarding school graduates, as one of the issues concerning forming life paths of this population section, on the basis of findings of social studies. Social mobility is defined as relocation of a person or a group in social space that is accompanied with status change within the general social dynamics process. Separate types of social mobility are revealed (economical, professional, institutional, civilisation-related, modernisation-related), which characterize its dynamics.

A sociological survey evidences that education level of boarding school graduates tends to be lower than that of town population. A high level of subjective social mobility is observed from parents wishing to give their children a better education and boarding school graduates wishing to continue studies and reach a higher social level. Though not all parents of boarding schoolchildren received a higher education (55 %), 90 % of them advice their

children to pursue their university studies and try to further the intent. Only 6 % of parents consider specialized secondary education for their children, which is actually received by 47 % of respondents. The discrepancy is explained by the actual lack of resources by parents and children needed for university studies. Empirical research evidences a low intergenerational mobility of boarding school graduates against a high subjective mobility.

Keywords: social mobility, intergenerational mobility, subjective mobility, boarding school graduates.